

alföld

IRODALMI, MŰVELŐDÉSI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

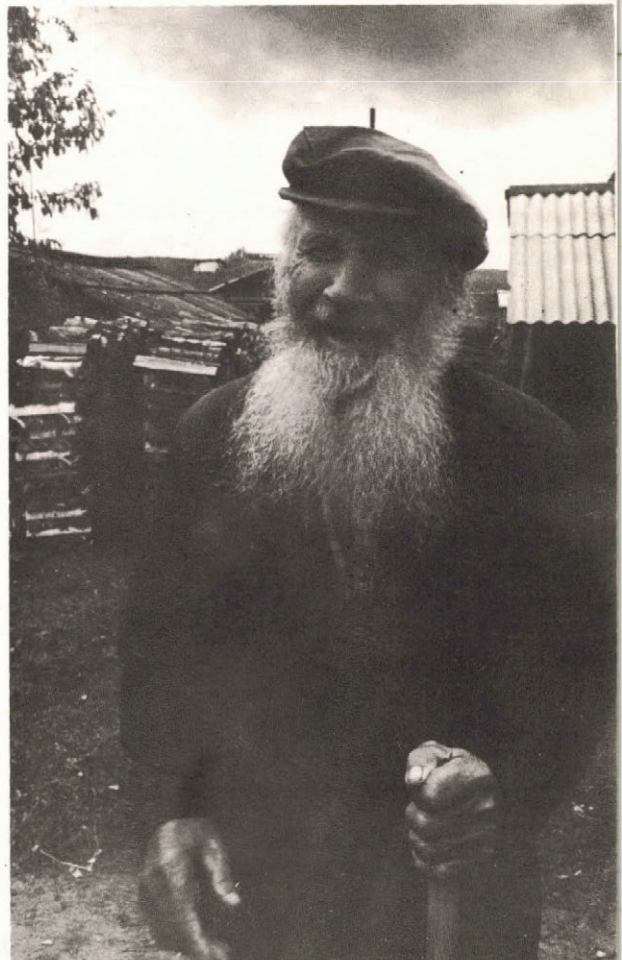
HATÁR GYÓZŐ
TAKÁCS ZSUZSA VERSEI

TANDORI DEZSŐ
ELBESZÉLÉSE

KERESZTURY TIBOR
BESZÉLGETÉSE
MARNÓ JÁNOSSEL

TANULMÁNYOK
A MAI MAGYAR
KÖLTÉSZETRŐL

„KORFORDULÓ”
NAGY PÉTER
NEMESKÜRTY ISTVÁN
POMOGÁTS BÉLA
SZERDAHELYI ISTVÁN
ÍRÁSAI

NEGYVENKETTEDIK ÉVFOLYAM

1991/3

alföld

NEGYVENKETEDIK ÉVFOLYAM — 1991. MÁRCIUS

<i>Határ Győző</i> versei: Jóisten, Tükörkép	3
<i>Takács Zsuzsa</i> versei: Kettős játék, Szétdobált szoba, benne a megvetett	5
<i>Tandori Dezső</i> : Bécsi Hármas (elbeszélés)	6
<i>Solymosi Bálint</i> verse: képek oltalma	17
<i>Marno János</i> verse: ostromgyűrűk	21
Úrrá lenni az émeleyen (<i>Keresztury Tibor</i> beszélgetése <i>Marno Jánossal</i>)	23
tanulmány	
<i>Keresztury Tibor</i> : A visszanyert mértékletesség (Kezdet és vég a nyolcvanas évek magyar költészetében)	39
<i>Fogarassy Miklós</i> : „Én, aki most álmod látok” (Jegyzetek <i>Marno János</i> költészetéhez)	50
korforduló	
<i>Szerdahelyi István</i> : Köpönyegfordulón	59
<i>Pomogáts Béla</i> : Értékek köztársasága	61
<i>Nagy Péter</i> : Szilánkok	64
<i>Nemeskürty István</i> : Értékek, minősítések, irodalom	68
szemle	
<i>Gömöri György</i> : <i>Határ Győző</i> : A léleknek rengése	71
<i>Utasi Csilla</i> : Költészet és valóság (<i>Gömöri György</i> : Búcsú a romantikától)	75
<i>Simon Zoltán</i> : <i>Ferdinandy György</i> : Furcsa, idegen szerelem	79
<i>Nagy Miklós</i> : Helytállni ott, ahová kerültem (<i>Domahidy Miklós</i> : Az osztrák vádlott)	81
<i>Korsós Bálint</i> : <i>Nemes Nagy Ágnes</i> : Szó és szótlanság (Összegyűjtött esszék I.)	84
<i>Kiss Tamás</i> : Visszatérés (<i>Lengyel Balázs</i> esszéi)	86
<i>Imre László</i> : <i>Bertha Zoltán</i> : <i>Bálint Tibor</i>	88

Mondolat

- Márton László: Plátói randaság* 90
Szilágyi István: Jégre épült gát (Krónika — 7) 93

Visszhang

- Tüskés Tibor: Válasz egy „doktrinérnek”* 95

képek

Paulius Normantas zürjén fotósorozata

KÖVETKEZŐ SZÁMAINK TARTALMÁBÓL

Baka István, Bozsik Péter, Tompa Gábor, Visky András, Zalán Tibor
versei
Kis Zoltán elbeszélése, *Márton László* regényrészlete
Korforduló: Vita a 45 utáni magyar irodalomról — *Alföldy Jenő,*
Gyurkovics Tibor, Kabdebó Lóránt, Páskándi Géza írásai
Aczél Géza, Olasz Sándor, Thomka Beáta tanulmányai
Szemle

Főszerkesztő: MÁRKUS BÉLA. Helyettes főszerkesztő: ACZÉL GÉZA
Kiadja a Napló Lapkiadó Kft. — Felelős kiadó: Thomas Koch és dr. Szabó Imréné
Debrecen Megyei Jogú Város Önkormányzata lapja — Megjelenik havonként
91.69.66-20 Kinizsi Nyomda, Debrecen.

Felelős vezető: Ilyés Sándor

Index: 25.901

ISSN 0401-3174

Szerkesztőség: 4024 Debrecen, Piac utca 26/A I. em. Telefon: 12-626 — Postafiók száma: 4001 Debrecen 144. — Kéziratot nem őrzünk meg és nem adunk vissza — Kiadóhivatal: Napló Lapkiadó Kft., 4024 Debrecen, Tóthfalusi tér 10. — Terjeszti a Magyar Posta — Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a hírlapkézbesítőknél, a posta hírlapüzleteiben és a Hírlap-előfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR) — 1900 Budapest XVIII., Lehel u. 10/A — közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a HELIR Postabank RT 219-98636 021-02799 pénzforgalmi jelzőszámra — Évi előfizetés 360 Ft, félévi 180 Ft, negyedévi 90 Ft. — Befizetéskor minden esetben kérjük feltüntetni az Alföld irodalmi, művelődési és kritikai folyóirat nevét

és eltérő érzelmi pozícióból ábrázolja. Pályakezdeként jórészt Kosztolányi modorában, azaz köznapi, jelentéktelen eseményből kiindulva, annak „felszínét” gondosan megrajzolva *utal* a mögöttes lényegre (*Krokodil Grósz, Gyermek*). Nagyjából a hatvanas évek végén ezt a cselekményközpontú, hézagatlanul motiváló előadásmódot feladja Ferdinandy és — vélhetően az új irodalmi közeg hatására, meg a „kivetettség” élményállandósulásának következtében is — egy modernebb, sűrítettebb epikai formával kísérletezik. Az ekkor keletkezett elbeszéléseiben a történet már mellékes, minden jelentést a dialógusok (*Nyolcadik emelet, A Torony*), vagy a főhős belső monológjai hordoznak (*Corrida*), a nyelvi kifejezés legfőbb eszköze pedig a redukció, a kihagyás lesz. Mindez együtt adekvát tükrözési módja annak az érzelmi labilitásnak, zaklatott, felajzott idegállapotnak, ami a szereplők lelkiállapotát meghatározza, cselekedeteiket motiválja. Csupán ezt követően, a kötet harmadik ciklusában — ami az 1975-ben megjelent *Valenciánál a tenger* című könyvének java darabjait tartalmazza — jelenik meg és válik uralkodóvá az az alig leplezett alanyiség, vallomásos jelleg, elégikus hang, ami Ferdinandy írásművészetét egyedivé, eredetivé teszi. És ekkor talál rá arra az elbeszélői pozícióra is, ahonnan mindig „az Őrdi útra nyílik a kilátás”, vagyis arra a „talpalatnyi földre”, ahol *íróként* meg tudja vetni a lábát, s képes elvégezni azt a feladatot, amit érzése szerint rá testáltak, a „világgá mentek, nyomtalanul eltűntek, kitelepítettek, a nevet változtatók és a névtelenek”: megkeresni az értelmét annak, „ami csak elkallódott, ami csak félbeszakadt”. (*Gumiarábikum*)

A hetvenes évek közepétől nemcsak szépíróként, hanem kritikus, irodalomszervezői tevékenysége által is Ferdinandy egyre következetesebben és egyre magasabb művészi színvonalon ezt az ügyet „szolgálja”. Így és ezáltal vált a nyugati magyar irodalom egyik meghatározó egyéniségévé, és a hazai kispróza realista vonulatának öntörvényű folytatójává. (*Szépirodalmi*)

SIMON ZOLTÁN

Helytállni ott, ahová kerültem

DOMAHIDY MIKLÓS: AZ OSZTRÁK VÁDLOTT

Domahidy Miklós, Svájcban élő magyar író regénye Pöltenberg Ernőről (Ernestről?), Görgey tábornokáról szól, aki aradi bitófán végezte életét. A magyar függetlenség vértanúját tiszteljük benne, holott apja, Ritter von Pöltenberg, a fölfelé törekvő polgári eredetű jogtanácsos az uralkodóház iránti hűségre nevelte Bécs egy jómódú, kertés negyedében, s ő maga is példásan szolgált a császári hadseregben 1848 nyár végéig.

Ettől kezdve — 48-as parndorfi lemondási kérelmét kivéve — állhatatosan és vitézen harcolt a honvédségben. Újabb fordulat pályáján az, hogy az aradi hadbírótság előtt megtört, jegyzőkönyvbe diktálta: „(...) szívem legmélyén most is a császári ház és az osztrák hadsereg híve vagyok (...)”. A jóindulatúnak csőpet sem mondható bíróságot annyira meghatotta a „sűrű könnyhullatással bizonyított megbánás”, hogy Schweidel József tábornokkal együtt kegyelemre ajánlotta őt Haynaunak. Természetesen mindkettőjüket hiába. Mint a szerző is hangsúlyozza, „a Habsburg-ház mellett csak Pöltenberg tett hitet a vádlottak közül”.

Az idézett nyilatkozatra nagyon nyomatékosan hívja fel a figyelmet az író műve utószavában (*Szemelvények az irattárból* c. fejezet). Ezért aztán olvasó és bíráló egyaránt kíváncsian várja: milyen lesz a két fordulat művészi ábrázolása, lélektani levezetése. Mivel az elbeszélés (elterjedt műszóval: plot) 1849 július derekán indul, a történet (story, fabula) korábbi menete csak mozaikszerű visszapillantások alakjában kerül elénk. Belőlük félreérthetetlen kép bontakozik ki: nem vitte a forradalmi oldalra hősünket sem a politikai radikalizmus, sem a magyarbarátság vagy a gyors katonai emelkedés vágya. Pákozdnál s ősszel általában — akárcsak tisztársainak zöme — egyszerűen hű maradt „az alkotmányos magyar kormány kezébe tett” esküjéhez. Mint melegszívű embert, jó parancsnokot később egyre több szál kötötte legénységéhez, tisztársaihoz, Görgey szellemi fölénye és ragyogó sikerei pedig valósággal a tábornok rajongójává tették. Nem vonzódott Kossuth politikájához, a függetlenségi nyilatkozathoz kivált nem, ám Görgey híveként úgy gondolta: ennek visszavonását is elérhetik később, ha a császáriakat térdre kényszerítették. A tavasszal, kora nyáron (49-ben) már a magyar sajtóságok iránt is fogékony. Apró írói remeklés az az epizód, amelynek során a katolikus Pöltenberg a számára idegen légkörű, dísztelen kálvinista templomban fölfigyel a magyar nyelvű zsolttára, s már-már érteni is kezdi...

Domahidy választát egyszerre nevezhetjük soványnak vagy ködösnek, ha a második fordulat előtörténetét, mozgatórugóit keressük. A városi udvarházban a magyar birtokos nemes Emma asszonnyal vitatkozó tábornok már rálép a kételkedés, a minden értéket relatívnak nyilvánító magatartás útjára. Fontos felismerése (a 13. fejezetben), hogy „az Isten visszahúzódott”, az első helyért aztán harcba kezdett „a magyarok istene, az osztrákok, csehek, lengyelek, románok vagy olaszok istene, ...törökök allahja”. Ez a nacionalizmus — sovinizmus bölcséleti színezetű elítélése éppúgy lehet, mint holmi szétfolyó „vanitatum vanitas” hangulat. Ilyen életérzésből avagy elvont tételből azonban logikusan még nem következik a régi rend visszakívánása, határozott igenlése, ami hangsúlyosan kicsendül Pöltenberg már idézett mondataiból. Annál kevésbé, hiszen a bécsi polgárfiú Galíciában egyszer már rádöbben a Birodalom meg az „Armee” kegyetlen elnyomó szerepére, s éppen itt lett a mérsékelt reformok híve. (Ez ugyan alapjában a szerző fikciója, de nem vitatható a valószínűsége.)

Katona Tamás 1979-ben színvonalas forráskiadványt készített az aradi vértanúkról. Ennek bevezetőjében olvashatjuk hősünkről: „Pöltenberg az oroszok előtti fegyverletétel legbuzgóbb szószólója volt (...) átkozták is érte fogolytársai Aradon, szegény Pöltenberg pedig rettenetes lelki furdalással viaskodott.” Nem hiányoznak e mozzanatok *Az osztrák vádlottból*, igazi súlyukat mégsem kapják meg. Véleményünk szerint a tábornok az önvádon kívül Haynau közeli bosszúállásának lidércnyomásától is szenvedhetett. Egy véleményen vagyunk így Bartha Alberttel, aki 1930-ban tette közzé az első hiteles okiratokon alapuló munkát a mártírokról (*Az aradi 13 vértanú pörének és kivégzésének hiteles története.*) Ebből idézünk (81.): „Az osztrák hadvezetőség viszont szintén Pöltenberget okozta azért, hogy a magyar hadsereg az oroszok és nem az osztrákok előtt tette le a fegyvert (...) Ez a magyarázata annak a nagy levertségnek, amely Pöltenberg egész vallomásán végigvonul.” Tegyük hozzá: a komor lelkiállapot vezethette ahhoz, hogy minden áron tisztára mossa magát.

Nemcsak történetileg tűnik igaznak e magyarázat, lélektanilag is meggyőző. Az élénk vérmérsékletű, mozgékony, némiképp piknikus főtiszt kadétkorában

sem kedvelte az elméleti tárgyakat. Idegen lehetett lelkialkatától a Domahidytól ábrázolt hosszas tépelődés, azonban egy hirtelen jött depresszió hatalmába keríthette.

Emma asszony szerepeltetésének is vannak gyenge pontjai. Politikai megemberi-egzisztenciális helyzetét tekintve a főalak ellenpárja. Magyar nemesi sarj, akinek magyar férje katonatisztként kitart Bécs mellett, 1849 nyarán pedig muszkavezető. Férje elveiben osztozik, noha a lelke mélyén már gyűlöl minden háborút, politikát. Emma rokonszenves átlagember, akit csupán egy-két magasra csapó lelki hulláma, s főként vonzó nőisége különböztet meg a mindennapiságtól. (Ez utóbbinak mintha valamilyen cselekményfejlesztő funkciót kívánna juttatni a szerző, aztán mégis lemond róla.) Ezért nem szerencsés dolog olyan érvet a szájába adni, amelyet egyedül a széchenyies konzervatívok vagy a debreceni Békepárt legbölcsebb tagjai fogalmazhattak meg akkoriban. Így nyilatkozik a városi úrnő a 8. fejezetben: „... a birodalom léte nagy teher és nagy könnyebbség. Nem jó az, ahogy van, de fontos, hogy legyen. (...) Magyarországot a történelmi méreteiben és a mai közvéleményével csak egy császár tarthatja össze, Bécsből.” (Mellékesen, a bíráló jól tudja, hogy az utóbbi évtizedekben sok olyan történelmi parabola született, ahol a hősök messze a maguk szemhatára, mi több, koruk szemhatára fölé emelkedve szóltak vagy cselekedtek. Csakhogy az ilyesmi a formabontó, avantgárd írásokba illik! *Az osztrák vádlott* azonban nem ilyen, Domahidy a lényegét tekintve hű maradt a 19. század realista történelmi elbeszélő művészetének szabályaihoz.)

Emma ezúttal Kemény Zsigmond gondolatait mondja ki, az elmélet magaslatán jár, pár lappal odébb meg csupán annyit lát a világból, amennyit a Nógrád megyei udvarház ablakából a hű feleségnek és anyának lehet. Ez bizony következetlen, diszsonáns írói eljárás. Ám jobb megoldás lett volna az, ha Domahidy posztmodern módon valamilyen nagytávlatú „politológust” állít oda Pöltenberg vitázó társául? Hiszen tudjuk, hogy voltak Grillparzerek is 1848–49-ben. A nagy költő elvetette a forradalmakat, hitt a Dunai Monarchia küldetésében, de mindezt olyan eszményi felvilágosult abszolútizmus jegyében tette, amelynek nem volt köze az akkori valóságos politikusokhoz, Metternichhez, Schwarzenberghöz. Efféle Grillparzer-tanítvány bizonyára sok intellektuális izgalmat vihetett volna be a szűk szemhatárú történetbe, csakhogy szerepeltetéséért nagy árat kellett volna fizetni. El kellett volna ejteni a rengeteg hiteles vonásból összeállt korpépet, az érzékletes portrékat, elvont parabolává, esszéizűvé változtatni a regényt. (Olyan alkotás jöhetett volna létre, mint Sánta Ferenc 1966-ban megjelent *Árulója*).

Talán azok a leghibátlanabb lapjai a regénynek, amelyek az összeomlás előtti közhangulatot idézik vagy a tábornok bajtársait vonultatják fel. Bayer József ezredes: stratégiai zseni, egyszersmind kétségbeesett lump, csak úgy süt a derék középszerűség Gáspár András tábornokból, Ludwig Zambelli ezredes a szabályzatok, a fegyelem, a „szakma” megszállottja. Starhemberg István százados rokonszenves kamasz maradt felnőtten is, bálványozza a sebesült Görgeyt, inasként (házörző ebként?) őrzzi annak álmát. A nagy műveltségű gróf Leiningen-Westerburg tábornok némiképp utánozza Görgeyt, idegen tőle azonban annak osztrákos kiejtése: ő északnémet, nem mond le a „birodalmi németiség”-ről.

Vitathatatlan és a jó értelemben vett olvasmányosságot is szolgáló írói tehetség Domahidy Miklós. Ezúttal jobban meg tudta világítani a történelem nagy sodrását, mint egy kivételesen egyéni életpálya végső rejtélyét. (*Magvető*)

NAGY MIKLÓS